

- B. Šulek, 1879., Jugoslavenski imenik bilja, Zagreb
 S. Težak, 1991., Hrvatski naš svagda(š)nji, Zagreb
 S. Težak, 1999., Hrvatski naš (ne)zaboravljeni, Zagreb
 A. Veber, 1876., Slovnica hrvatska, Zagreb
 Z. Vince, 1990., Putovima hrvatskoga književnoga jezika, Zagreb

Sažetak

Sanda Ham, Pedagoški fakultet, Osijek
 UDK 81'366'367'.622. znanstveni članak.
 primljen 3. studenoga 2003., prihvaćen za tisak 20. studenoga 2003.

Doubts about the Croatian Noun "Pelud"

The paper discusses the origin and word formation of the Croatian word "pelud" (pollen). More specifically, it discusses the unjustified normative persecution of the word "pelud" as being a bohemism. The nature of two-gendered nouns of i-declination is discussed, with special reference to the two-gendered noun "pelud".

ALABASTERNI ILI ALABASTRENI? JOŠ JEDNA NEDOSLJEDNOST U LEKSIČKOME I GRAMATIČKOME NORMIRANJU

Lana Hudeček

Kažimo odmah da pitanje o odnosnome pridjevu koje mi je nedavno upućeno treba drukčije postaviti i upitati na prvome mjestu: *alabaster* ili *alabastar*? Da pojasnimo, riječ je o vrsti vapnenca, to jest gipsa iznimne bjeline.

Od riječi *alabaster* pridjev je *alabasterni*, jer se *alabaster* sklanja G *alabastera*, D *alabasteru* itd., dakle u sklonidbi nema nepostojanoga *e* koje je u hrvatskome jeziku u načelu prisutno samo u kajkavskim toponimima (npr. *Čakovec* – *Čakoveca*) i u nekim¹ kajkavskim prezimenima (npr. *Gubec* – *Gupca*). Nepostojano se *e*, dakako, ne pojavljuje ni u tvorbenoj osnovi pa se dodavanjem sufiksa *-ni* na tvorbenu osnovu *alabaster* dobiva odnosni pridjev *alabasterni*.

1 U nekim kajkavskim imenima i prezimenima *e* nije nepostojano jer se ustalilo u svim oblicima: *Dragec* – *Drageca* – *Dragecu* – *Dragecov*, *Brabec* – *Brabeca* – *Brabecu* – *Brabecov*; u reklamama: *Kupujte kod Pevca* (ne: *Pevca*), itd. Usp. *Hrvatski jezični savjetnik*, str. 124.

Od riječi pak *alabastar* pridjev je *alabastreni* jer se ta riječ sklanja *alabastar*, G *alabastra*, D *alabastru* itd., dakle u sklonidbi se pojavljuje nepostojano a te je i tvorbena osnova *alabastr-*, dakle *alabastr-eni*, *alabastreni*.

Odgovorimo dakle prvo na pitanje: *alabaster* ili *alabastar*? Iz odgovora na to pitanje logički slijedi odgovor na pitanje o odnosnome pridjevu.

U našim priručnicima, rječnicima i savjetnicima nema suglasja u odgovoru na to pitanje.

Tako neki rječnici za značenje ‘vapnenac i vrsta sitnozrnata gipsa iznimne bjeline’ imaju natuknicu *alabaster* (Anićev *Hrvatski rječnik*, *Hrvatski rječnik urednika Jure Šonje*, Dapčev *Tehnički rječnik*, Anić-Klaić-Domovićev *Rječnik stranih riječi*, Čamparin *Međunarodni rječnik arhitekture, građevinarstva i urbanizma*), drugi natuknicu *alabastar* (*Osmojezični rječnik leksikografskoga zavoda*, Spalatinov *Peterojezični rječnik europsizma*, Klaićev *Rječnik stranih riječi*), neki s natuknice *alabaster* upućuju na natuknicu *alabastar* (*Hrvatski jezični savjetnik*, Benešićev rječnik, Bujasov *Veliki hrvatsko-engleski rječnik*, Akademijin rječnik), neki *alabaster* i *alabastar* izjednačuju kao dva oblika iste riječi (Rječnik Matice hrvatske), neki ih pak značenjski razlikuju tako da *alabaster* ima značenje ‘vapnenac i vrsta sitnozrnata gipsa iznimne bjeline’, a *alabastar* ‘starogrčka posuda za držanje mirisa i balzama’ (*Opći hrvatski leksikon*, *Enciklopedijski rječnik hrvatskog jezika*, Anić-Goldsteinov *Rječnik stranih riječi*).

U Rječniku SANU pod natuknicom *alabaster* srpske su potvrde: pod natuknicom *alabastar* potvrde su iz Nazora, Kranjčevića i Cettinea.

U *Hrvatskome nacionalnom korpusu* jedna je potvrda za *alabaster*, jedna za *alabastar*: “Na Priulijevu oltaru antependij je razdijeljen sa tri pilastra ukrašena trima andeoskim glavicama i visećim evjetnim girlandama, dok su mu četiri stupa od sivo-rumeno-bijelog mramora, koji na svjetlu poprima karakter *alabastera*.” (R. Tomić, *Barokni oltari i skulptura u Dalmaciji*) – “Odlazila je u sobu za njegu, s tugom premetala bočice od bjelokosti i *alabastra* za mirisna ulja; udisala miris ambre, mošusa i mirhe; gledala se u zlatnom konkavnom zrcalu opazajući da joj koža sve više gubi sjaj.” (S. Vukušić, *Duh u kamenu*)

U korpusu *Klasici hrvatske književnosti* dvije su potvrde za *alabastar* (I. B. Mažuranić i Matoš), nema potvrda za *alabaster*: “... nježno se osmijkuje, zubi se bijele kao *alabastar*, a usne se rumene kao turčinak...” (A. G. Matoš, *Odbrane pripovijetke*): “... pa u amforama od *alabastra* ili u srebrenim sanducima...” (I. B. Mažuranić, *Jaša Dalmatin*).

Alabaster / *alabastar* posuđenica je iz latinskog jezika, u koji je preuzeta iz grčkoga. U hrvatskome jeziku mnogo je posuđenica iz latinskog jezika sa završetkom *-er* koji se (u hrvatskome jeziku) zamjenjuje završetkom *-ar*. Takve su posuđenice npr. *magister* / *magistar*, *oleander* / *oleandar*, *arbiter* / *arbitar*,

Pravilo je dakle da se posuđenicama iz latinskog jezika završetak *-er* u hrvatsko-me jeziku zamijeni završetkom *-ar*.²

Prema tomu, trebalo bi biti *alabastar*. U prilog tomu govore i navedene potvrde. Pitanje je međutim, što sa značenjskim razlikovanjem koje imaju neki priručnici između *alabastar* 'posuda' i *alabaster* 'vapnenac i gips'.

Kako ta vrsta vapnenca osobite boje služi i za izradbu ukrasnih predmeta i vaza, upravo je od nje načinjena i posuda, *alabastar*. Pitanje je dakle, treba li razlikovati *alabastar* i *alabaster* kao posudu od *alabastera* i *vapnenac*, gradivo od kojeg je ta posuda načinjena. Riječ je tu naime o metonimiji, posuda izrađena od *alabastra* zove se *albastar*. Metonimija je stilska figura u kojoj se riječ (pojam, izraz) zamjenjuje kojom drugom koja je s njom u bliskoj prostornoj ili vremenskoj vezi: *kruna* u značenju 'kralj', *Markov trg* u značenju 'Hrvatski sabor', itd.; tako i *alabastar* (gradivo) u značenju 'posuda od *alabastra*'. Metonimizacija je dakle stilistički i terminološki postupak prenošenja značenja jedne riječi na nov pojam po bliskosti: do zamjene dolazi zbog kontekstualne odnosno položajne bliskosti. Kako je riječ o posudi od *alabastra* koja se upravo zbog tog bitnog svojstva (očito svojstva koje je razlikuje od ostalih posuda) da je od njega načinjena zove *alabastar*, kao što se može govoriti o okamenjenim metaforama (*jezik cipele*, *noga stola*, *glava kupusa*) tako se u ovome slučaju može govoriti o okamenjenoj metonimiji (*alabastar* je i gradivo i osobita posuda od njega načinjena). Kao što umjesto *Slušam Mozartova djela* možemo reći *Slušam Mozarta*, tako i umjesto *posuda od alabastra* možemo reći *alabastar*. Ako se tako pomaknuto značenje okameni, i metonimizacijom mogu nastati višeznačne riječi: upravo je to je slučaj s riječju *alabastar*.

Zaključak je dakle: vapnenac i sitnozrnati gips iznimne bjeline zove se *alabastar*, starogrčka posuda za čuvanje mirisa i balzama također je *alabastar*, a naziv je dobila metonimijski.

U skladu s naprijed rečenim odnosni je pridjev značenja 'koji se odnosi na *alabastar*' – *alabastreni*.

Zanimljivo je ipak pogledati koje odnosne pridjeve od imenica *alabastar* (*alabaster*) donose naši priručnici, rječnici, leksikoni i savjetnici. Tu tek vlada posvemašnja zbrka.

U Anićevu rječniku, u kojemu je dakle natuknica *alabaster* (govorimo dalje samo o oznaci za vrstu vapnenca i sitnozrnata gipsa iznimno bijele boje), odnosni je pridjev *alabastren* (od: *alabastreni*) sa značenjem 'koji je od *alabastra*, koji je kao *alabaster*'. Tu se ne razlučuje odnosno i opisno značenje (odnosni

2 Usp. *Hrvatski jezični savjetnik*, str. 286.

3 Usp. Hudeček, L., Mihačević, M., Pilić, J. *Hrvatski jezik II; udžbenik hrvatskog jezika za četvrti razred gimnazije*, str. 7.-8.

pridjev ne može biti u neodređenome liku), pridjev se pogrešno tvori: od natuknice *alabaster* (koju ima Anić) pridjev može biti samo *alabasterni*, a opisni pridjev (pridjev koji ima preneseno značenje ‘poput alabastera’), *alabasteran*.

U Šonjinu rječniku koji također ima natuknicu *alabaster*, pridjev je *alabasterski* i to u dva značenja: ‘koji se odnosi na alabaster’ i u prenesenome značenju ‘koji je bijel poput alabastera’ (primjer: *alabasterski ten*). Natuknica tvorbeno nije uredno načinjena jer je opće pravilo da pridjevi na *-ni* imaju prednost pred istoznačnim pridjevima na *-ski* tamo gdje obje tvorbenice inačice imaju isto značenje, a u osnovi je imenica za neživo.

U *Enciklopedijskome rječniku hrvatskoga jezika* donosi se pridjev *alabastren* u značenju ‘koji je sačinjen od alabastra’: u tome se rječniku razlikuje *alabaster* koji je ‘ruda, bijela sitnozrnata vrsta gipsa’ i *alabastar* koji je ‘starogrčka posudica za mirise i balzame’. I opet je dakle pri izvođenju pridjeva načinjeno nekoliko pogriješaka; iako je iz značenja pridjeva jasno da bi *alabastren* trebao biti pridjev od *alabaster*, on nije odnosni pridjev niti od *alabaster* niti od *alabastar*. Od *alabastar*, dakle u skladu s definicijama i razlukom danom u tome rječniku, odnosni bi pridjev imao glasiti *alabastreni* (‘koji se odnosi na alabastar, starogrčku posudu za držanje mirisa i balzama’), a nikako ne *alabastren* što nije odnosni nego opisni pridjev. Kako je iz definicije pridjeva vidljivo da se radi o odnosnome (gradivnome) pridjevu načinjenom od imenice *alabaster* (u skladu s definicijama u tome rječniku), on bi trebao glasiti, zbog na samome početku navedenih razloga, *alabasterni*.

U *Hrvatskome jezičnom savjetniku* pridjev *alabasterni* znakom bolje (>) upućuje se na *alabastreni*, što je u skladu s uputom *alabaster > alabastar*.

U Anić-Klaić-Domovićevu *Rječniku stranih riječi* koji ima samo natuknicu *alabaster* navodi se naziv *alabastarsko staklo* ‘mutno, poluprozirno staklo’, i ponovno u neskladu s imenicom: ako se i zanemari činjenica da bi umjesto sufiksa *-ski* bio bolji sufiks *-ni*, naziv bi stakla trebao glasiti *alabastersko staklo* (u skladu s natuknicom navedenom u istome rječničkome članku).

U Klaićevu *Rječniku stranih riječi* (ima samo natuknicu *alabastar* -tra u značenju ‘1. vrsta rudače, bijela sitnozrnata vrsta gipsa, 2. gašeni, fino tucani gips’) pridjev je *alabastrov* i *alabastren*. Tu također ima prigovora: odnosni se pridjev, pridjev sa značenjem ‘koji se odnosi na ...’ tvori od imenice odnosnim sufiksima (*-ski*, *-ni*, ...), a ne sufiksima kojima se tvore posvojni pridjevi (*-ov*, *-ev*, *-in*), pridjevi koji označavaju pripadanje. Drugi pak pridjev, *alabastren*, opisni je, a ne odnosni pridjev.

U Rječniku Matice hrvatske u kojemu su *alabastar* i *alabaster* izjednačeni kao dva oblika iste riječi, pridjevi *alabastarski* i *alabasterski* (koji imaju i odnosno i opisno, preneseno značenje) također su značenjski izjednačeni, pridjev *alabastren* upućuje se na *alabastarski*, a tako i pridjev *alabastrov* uz koji stoji

primjer iz Janka Leskovara: *Glavu drži nagnuto, pa se vidi kako je iskrenuo vrat alabastrove boje*. Uz dakle ponovnu napomenu da je bolji pridjev tvoren sufiksom *-ni* od pridjeva tvorena sufiksom *-ski*, tamo gdje se te dvije tvorbene inačice značenjski ne razlikuju, pogrešno je opisni pridjev *alabastreni* i pridjev *alabastrov*, koji je očito moguće samo u književnoumjetničkome funkcionalnom stilu, upućivati na odnosni pridjev, jer odnosni i opisni pridjev nikako ne mogu imati isto značenje.

U Benešićevu rječniku u kojemu se natuknica *alabaster* upućuje na natuknicu *alabastar*, pridjevi *alabastarski* i *alabastreni* upućuju se na pridjev *alabastarni* (bez nepostojanoga *a*, iako uz natuknicu *alabastar* stoji genitiv *alabastra*) kojemu se pridružuje značenje 'od alabastra'. Isto se značenje pridružuje i pridjevu *alabastrov*.

U korpusu *Klasici hrvatske književnosti* potvrđen je odnosni pridjev *alabastren* (< *alabastar*, u Đalskoga): "Tek kada je na ormaru starinska i na dva alabastrena stupca smještena ura tankim hitrim mahom odbila..." (K. Š. Đalski, *Janko Borislavić*.)

U tome korpusu potvrđeni su opisni pridjevi *alabasterov* (< *alabaster*, u Leskovara), *alabastrov* (< *alabastar*, u Leskovara i Kovačića) i *alabastarski* (< *alabastar*, u Kovačića): "Pred očima Petrovićevim zabijelio se njezin vrat *alabasterove* boje..." (J. Leskovar, *Propali dvori*) – "... glavu drži nešto pognuto, pa se vidi kako se istegnulo vrat *alabasterove* boje." (J. Leskovar, *Odabrane novele*) – "... po raskrivenom krevetu, mekanim jastucima, po *alabastrovoj* bjelini lijepa joj vrata..." (J. Leskovar, *Propali dvori*) – "... drhat njezinih punih, labudove bjeloće grudi... njezinih *alabastrovni*h ramena..." (A. Kovačić, *U registraturi*) – "O, majko moja, svoje fine, *alabastarske* zubiće zabadao u naša rebra, ruke, noge..." (A. Kovačić, *U registraturi*)

Kako smo dakle naprijed zaključili da riječ *alabastar* označuje i starogrčku posudu za čuvanje balzama i mirodija i vrstu vapnenca i sitnozrnati gips iznimno bijele boje, odnosni pridjev je samo *alabastreni* (zbog nepostojanoga *a*, kako je već objašnjeno). Taj dakle pridjev znači 'koji se odnosi na alabastar', a budući da je odnosni, mora uvijek biti određen i nema neodređena lika. Gradivni pridjev, *alabastreni* koji znači 'koji je načinjen od alabastra' također je određen pridjev. Pridjev pak *alabastren* opisni je pridjev značenja 'koji je poput alabastra, bijel kao alabastar', npr. *alabastren ten*, *alabastrene ruke*, *alabastrena bjelina* itd.

Zaključimo: vrsta vapnenca i sitnozrnatoga gipsa iznimno bijele boje zove se *alabastar*. Istim se nazivom (okamenjena metonimija) označuje i starogrčka posuda za čuvanje balzama i mirisa, načinjena od alabastra. Nema nikava razloga da se ta dva pojma razlikuju nazivima *alabaster* (kojim se krši pravilo o preuzimanju riječi latinskoga podrijetla sa završetkom *-er* u hrvatski jezik) i *alabastar*, kako to čine neki priručnici i rječnici.

Odnosni je pak pridjev od imenice *alabastar alabastreni*. Opisni pridjev koji znači 'koji je poput alabastra, iznimno, jako bijel' je *alabastren*. Pridjev *alabastreni* označuje dakle 'koji se odnosi na alabastar i koji je načinjen od alabastra', npr. *alabastreno staklo, alabastrena posuda* itd. Pridjev pak *alabastren* ima opisno značenje (a ne odnosno ili gradivno značenje) i znači 'koji je poput alabastra, iznimno, posve bijel', npr. *alabastrene ruke, alabastren ten* itd. Razlika je, osim dakako značenjske, između tih dvaju pridjeva u tome što je odnosni i gradivni pridjev uvijek određen, dakle *alabastreni* (a nikako ne *alabastren*), te u skladu s time ima i određenu sklonidbu: *alabastrenoga, alabastrenomu* itd. Opisni pak pridjev *alabastren* ima i određen i neodređen lik poput ostalih odnosnih pridjeva (*alabastren* i *alabastreni*, kao *nov* i *novi*, *crn* i *crni*), određenu i neodređenu sklonidbu te se može sklanjati i *alabastren, alabastrena, alabastrenu* i *alabastreni, alabastrenog(a), alabastrenom(u, e)*⁴.

Sažetak

Lana Hudeček, Zavod za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
UDK 81'373.611'367.622, stručni članak,
primljen 12. rujna 2003., prihvaćen za tisak 21. listopada 2003.

Alabasterni or Alabastreni?

The author discusses which adjective, whether *alabasterni* or *alabastreni* is correct in Standard Croatian. In order to answer this question, she analyses whether the correct noun is *alabaster* or *alabastar* and comes to the conclusion that it is *alabastar*, with the genitive form *alabastra*. According to the root *alabastri-* it follows that the descriptive adjective is *alabastren*, while the relative adjective is *alabastreni*.

4 Na isti način treba razlikovati odnosi i gradivni pridjev *zlatni* u značenju 'koji se odnosi na zlato', npr. *zlatni rudnik* i 'koji je od zlata' npr. *zlatan prsten* od opisnoga pridjeva *zlatan* (koji ima i određeni lik *zlatni*) koji znači 'dobar, mio': *Baš si zlatan. Zlatan dječak!* i koji može imati i određenu i neodređenu sklonidbu: *Zlatna li djeteta! Toga zlatnoga djeteta ne mogu se nagledati!* Isto je i sa *srebrni* koji označuje 'koji se odnosi na srebro' *srebrni rudnik* i 'koji je od srebra načinjen' *srebrni nakit*, te sa *srebrn* koji znači 'koji je poput srebra', npr. *srebrn mjesec, srebrna kosa* te mnoge druge odnosne, gradivne i opisne pridjeve. U normativnim priručnicima i to je pitanje različito riješeno, no ta je tema dostatna za drugi članak.